

Nederlandse investeringen in Finmeccanica en Netapp

Jan Willem van Gelder
17 juli 2012

Inleiding

Deze notitie is geschreven in opdracht van IKV Pax Christi en Oxfam Novib. In deze notitie wordt nagegaan welke Nederlandse financiële instellingen een investeringsrelatie hebben met twee bedrijven - Finmeccanica en Netapp - die onlangs communicatiemiddelen hebben geleverd aan het regime van president Assad in Syrië. Finmeccanica bleef tot en met mei 2011 mobiele communicatie-apparatuur leveren aan de Syrische politie, maanden nadat de opstand tegen het bewind was begonnen en met hevig geweld was beantwoord. Netapp leverde in 2011 een dataopslagsysteem aan een Italiaans bedrijf, dat daarmee een omvangrijk Internet-controlesysteem bouwde voor het regime van de Syrische president Assad. Medewerkers van Netapp waren op de hoogte van deze toepassing van hun technologie.

In paragraaf 1 van deze notitie worden de activiteiten van Finmeccanica en de relaties van Nederlandse financiële instellingen met dit bedrijf besproken. Paragraaf 2 gaat in op Netapp en de relaties van Nederlandse financiële instellingen met dit bedrijf.

1 Finmeccanica

1.1 Kort profiel

Finmeccanica is het grootste technologiebedrijf in Italië, actief op het gebied van defensie, ruimtevaart en binnenlandse veiligheid. Het bedrijf staat genoteerd aan de beurs van Milaan, maar de belangrijkste aandeelhouder is de Italiaanse overheid met 30,2% van de aandelen. Driekwart van de omzet wordt gegenereerd met de productie van helikopters, defensie-elektronica en producten voor de binnenlandse veiligheid en ruimtevaart. Daarnaast is het bedrijf een toeleverancier van de transportsector en de elektriciteitsproductiesector. Finmeccanica heeft wereldwijd 350 dochterbedrijven en samenwerkingsverbanden in 50 landen, waar bij elkaar 70.000 werknemers werken.¹

In 2011 maakte Finmeccanica een jaaromzet van € 17,3 miljard, die resulteerde in een netto-verlies van € 2,3 miljard.²

1.2 Leveranties Finmeccanica aan Syrië

Finmeccanica levert regelmatig producten aan het bewind van president Assad in Syrië. We geven hier alleen militaire- en binnenlandse veiligheidsproducten weer:

- In 2007 leverde Finmeccanica een luchtcontrole-radarsysteem aan Syrië.³ Onbekend is of dit systeem gebruikt zou worden op een civiele of een militaire luchthaven.

- In mei 2008 tekende het Griekse bedrijf Intracom Telecom een contract met een waarde van € 40 miljoen met de overheidsorganisatie Tetra Syrian Wireless Organization voor de aanleg van een draadloos telecommunicatienetwerk in Syrië. Intracom Telecom maakt daarbij gebruik van de communicatietechnologie van het Italiaanse bedrijf Selex Elsag, een dochterbedrijf van Finmeccanica. Intracom Telecom omschreef de doelstelling van netwerk destijds als “communicatie tussen publieke instellingen bij noodgevallen en rampen, en bij het uitvallen van andere communicatiesystemen.” Volgens de oorspronkelijke planning zou de aanleg van het netwerk begin 2010 afgerond moeten zijn.⁴
Begin juli 2012 werd bekend dat Selex Elsag in het kader van dit contract in mei 2011 nog 500 radiosets heeft geleverd aan de Syrische politie in Muadamia, een voorstad van Damascus. Het Italiaanse tijdschrift *L'Espresso* publiceerde hierover op 5 juli, naar aanleiding van e-mails van de Syrische overheid die door de klokkeleiderswebsite WikiLeaks werden gepubliceerd. *L'Espresso* meldde dat sommige onderdelen van Tetra, zoals encryptieprogramma's, geschikt zijn voor *dual use* (dus civiel en militair gebruik). De technologie kan niet door derden afgeluisterd worden en verbindt elk voertuig, met inbegrip van helikopters.⁵

1.3 Andere controversiële activiteiten van Finmeccanica

1.3.1 Leveranties aan het regime van Khadaffi in Libië

In de jaren voorafgaand aan de val van de Libische dictator Khadaffi, leverde Finmeccanica diverse malen militaire- en binnenlandse veiligheidsproducten aan het regime.

- In april 2007 tekende Finmeccanica een overeenkomst met de Libische overheid om een joint-venture op te zetten op het gebied van elektronica voor militaire en veiligheidstoepassingen.⁶
- In augustus 2007 tekende MBDA, een joint-venture waarin Finmeccanica een belang van 25% heeft, contracten ter waarde van € 380 miljoen met Libië voor de levering van anti-tank raketten en een beveiligd communicatiesysteem.⁷
- In oktober 2009 tekende Selex Sistemi Integrati, een dochter van Finmeccanica, een overeenkomst met Libië met een waarde van € 300 miljoen voor de levering van een grensbewakings- en grenscontrolesysteem.⁸
- In april 2010 werd LIATEC (Libyan Italian Advanced Technology Company) geopend op de Abou Aisha luchthaven in Libië. De fabriek gaat helikopters van Agusta Westland, een dochterbedrijf van Finmeccanica, assembleren. De fabriek is een joint-venture van Finmeccanica (50%) en de Libische overheid (50%).⁹

1.3.2 Productie van kernwapens

Finmeccanica heeft een aandeel van 25% in MBDA, een joint venture met EADS (37,5%) en BAE Systems (37,5%). MBDA is een van de grootste producenten ter wereld van raketten en raketsystemen, met een productie van meer dan 3.000 raketten en een omzet van € 3 miljard in 2011.¹⁰

MBDA bouwt de ASMPA kernraketten voor de Franse luchtmacht, die afgevuurd kunnen worden door de Mirage 2000N straaljager en het nieuwe Rafale gevechtsvliegtuig. De kernkoppen van de ASMPA raketten worden geproduceerd door de overheidsorganisatie Commissariat à l'Énergie Atomique. De ASMPA kernraketten zijn in november 2010 in gebruik genomen.¹¹

1.4 Nederlandse investeringen in Finmeccanica

1.4.1 Vermogensbeheerders

Tabel 1 geeft een overzicht van de Nederlandse vermogensbeheerders die recentelijk rapporteerden dat zij aandelen van Finmeccanica in beheer hebben. Deze aandelen behoren zij via beleggingsfondsen, die zij aanbieden aan particuliere en institutionele beleggers. De data waarop de vermogensbeheerders hun aandelenbezit rapporteerden zijn vermeld in de tabel.

Tabel 1 Investerings Nederlandse vermogensbeheerders in aandelen Finmeccanica

Financiële instelling	Vermogensbeheerder	Beleggingsfonds	Aantal aandelen	Waarde (€ 1000)	Datum
AEGON	AEGON Investment Management B.V.	AEGON Europe Equity Fund	10.811	40,7	29-2-2012
		AEGON Comfort Europe Fund	3.545	13,4	29-2-2012
		AEGON Dynamic Fund 2	28	0,1	29-2-2012
		AEGON Dynamic Fund 3	90	0,3	29-2-2012
		AEGON Dynamic Fund 4	582	2,2	29-2-2012
		AEGON Dynamic Fund 5	877	3,3	29-2-2012
		AEGON Dynamic Fund 6	2.066	7,8	29-2-2012
		AEGON Dynamic Fund 7	639	2,4	29-2-2012
		AEGON Dynamic Fund 8	142	0,5	29-2-2012
		AEGON Dynamic Fund 9	3	0,0	29-2-2012
		AEGON Europa Index Aandelen Fonds	758	2,9	29-2-2012
		AEGON Wereld Index Aandelen Fonds	178	0,7	29-2-2012
AEGON	Totaal		19.719	79,5	
ING	ING Investment Management Co. LLC	ING International Index Portfolio	14.902	41,0	31-12-2011
ING	Totaal		14.902	41,0	

Bron: Thomson One, "Shareholders", Thomson One (www.thomsonone.com), Bezocht in juli 2012.

Tabel 2 geeft een overzicht van de Nederlandse vermogensbeheerders die recentelijk rapporteerden dat zij obligaties van Finmeccanica in beheer hebben. Deze obligaties behoren zij voor eigen rekening of via beleggingsfondsen, die zij aanbieden aan particuliere en institutionele beleggers. De data waarop de vermogensbeheerders hun obligatiebezit rapporteerden zijn vermeld in de tabel.

Tabel 2 Investerings Nederlandse vermogensbeheerders in obligaties Finmeccanica

Financiële instelling	Vermogensbeheerder	% uitstaande obligaties	Waarde (€ 1000)	Datum
ABN AMRO	Neuflize OBC Asset Management	0,05%	2.000,0	31-12-2011
<i>ABN AMRO</i>	<i>Totaal</i>	<i>0,05%</i>	<i>2.000,0</i>	
AEGON	Transamerica Funds	0,14%	5.500,0	31-3-2012
	Transamerica Life Insurance	1,03%	40.800,0	31-3-2012
<i>AEGON</i>	<i>Totaal</i>	<i>1,17%</i>	<i>46.300,0</i>	

Bron: Bloomberg Database, "Bond Holdings", *Bloomberg Database*, bezocht in juli 2012.

1.4.2 Pensioenfondsen

Tabel 3 Tabel 1 geeft een overzicht van de Nederlandse pensioenfondsen die recentelijk rapporteerden dat zij aandelen van Finmeccanica in bezit hebben. De data waarop de pensioenfondsen hun aandelenbezit rapporteerden zijn vermeld in de tabel.

Tabel 3 Investerings Nederlandse pensioenfondsen in Finmeccanica

Pensioenfonds	Aantal aandelen (1000)	Waarde (€ 1000)	Datum	Bron
ABP	1.049,6*	3.000,0	31-12-2011	12
BpfBOUW	151,4*	614,8	31-3-2012	13
Pensioenfonds Metaal & Techniek (PMT)	onbekend	onbekend	1-11-2010	14
Pensioenfonds van de Metalektro (PME)	onbekend	onbekend	1-7-2011	15
Pensioenfonds voor de Grafische Bedrijven (PGB)	88,0	357,4	31-3-2012	16
Spoorwegpensioenfonds	onbekend	onbekend	31-3-2012	17

* aantal aandelen geschat op basis van de koers op de rapportagedatum (www.finmeccanica.it/Corporate/EN/Corporate/Investor_Relations/Andamento_del_titol_o/Quotazioni_azioni/index.sdo).

2 Netapp

2.1 Kort profiel

Netapp is een Amerikaans beursgenoteerd elektronicabedrijf, gespecialiseerd in systemen en software voor dataopslag. Het bedrijf heeft 12.000 werknemers in 150 vestigingen verspreid over de wereld. De jaaromzet bedraagt US\$ 6,2 miljard.¹⁸

2.2 Leveranties Netapp aan Syrië

In mei 2012 werd bekend dat Bureau of Industry and Security, onderdeel van het U.S. Department of Commerce, een onderzoek start naar leverantie van een dataopslagsysteem van Netapp aan Syrië. Het systeem maakt deel uit van een omvangrijk Internet-controlesysteem, gebouwd voor het regime van de Syrische president Assad. Met dit systeem kunnen alle Internet-bewegingen van tegenstanders van het regime worden gevolgd.

Uit onderzoek van het Amerikaanse persbureau Bloomberg was eind 2011 gebleken dat het data-opslagsysteem van Netapp voor US\$ 2,75 miljoen was geleverd aan het Italiaanse bedrijf Area SpA. Dit bedrijf is de hoofdaannemer van het Syrische Internet-controlesysteem. Uit het email-verkeer tussen Netapp en Area, waar Bloomberg inzage in had gekregen, bleek duidelijk dat medewerkers van Netapp goed op de hoogte waren van het doel waarvoor hun apparatuur gebruikt zou gaan worden.¹⁹

2.3 Nederlandse investeringen in Netapp

2.3.1 Vermogensbeheerders

Tabel 4 geeft een overzicht van de Nederlandse vermogensbeheerders die recentelijk rapporteerden dat zij aandelen van Netapp in beheer hebben. Deze aandelen beheren zij via beleggingsfondsen, die zij aanbieden aan particuliere en institutionele beleggers. De data waarop de vermogensbeheerders hun aandelenbezit rapporteerden zijn vermeld in de tabel.

Tabel 4 Investeringen Nederlandse vermogensbeheerders in aandelen Netapp

Financiële instelling	Vermogensbeheerder	Beleggingsfonds	Aantal aandelen	Waarde (€ 1000)	Datum
AEGON	AEGON Investment Management B.V.	AEGON Dynamic Fund 2	25	0,8	29-2-2012
		AEGON Dynamic Fund 3	81	2,3	30-4-2012
		AEGON Dynamic Fund 4	490	14,2	30-4-2012
		AEGON Dynamic Fund 5	820	23,7	30-4-2012
		AEGON Dynamic Fund 6	1.815	52,5	30-4-2012
		AEGON Dynamic Fund 7	579	16,7	30-4-2012
		AEGON Dynamic Fund 8	130	3,8	30-4-2012
		AEGON Dynamic Fund 9	3	0,1	31-1-2012
		AEGON Equity North America Fund	82.790	2.650,3	29-2-2012
		AEGON Noord Amerika Index Aandelen Fonds	395	13,2	31-3-2012
	AEGON Wereld Index Aandelen Fonds	152	5,1	31-3-2012	
	Kames Capital Management	Onbekend	503.247	16.889,9	31-3-2012
AEGON	Totaal		590.527	19.672,5	
Delta Lloyd	Delta Lloyd Asset Management N.V.	Delta Lloyd L Global Theme	144.000	4.832,9	30-03-2012
		Delta Lloyd L Technology	62.000	2.080,8	30-03-2012

Financiële instelling	Vermogensbeheerder	Beleggingsfonds	Aantal aandelen	Waarde (€ 1000)	Datum
		Trends			
	Delta Lloyd Fund Managers	Delta Lloyd Institutional Global Trends	28.650	961,6	30-03-2012
	Onbekend	Onbekend	2.997	100,6	31-03-2012
Delta Lloyd	Totaal		237.647	7.975,9	31-03-2012
ING	ING Investment Management (Netherlands)	ING (L) Invest Global Opportunities	300.873	10.160,5	31-3-2012
		ING (L) Invest Information Technology	140.062	4.101,8	30-4-2012
		ING (L) Invest World	63.414	1.857,1	30-4-2012
		ING Dynamic Mix Fund I	407	9,1	31-5-2012
		ING Dynamic Mix Fund II	5.708	128,1	31-5-2012
		ING Dynamic Mix Fund III	25.709	577,1	31-5-2012
		ING Dynamic Mix Fund IV	39.266	881,4	31-5-2012
		ING Dynamic Mix Fund V	14.260	320,1	31-5-2012
		ING Global Opportunities Basis Fonds	349.463	10.234,3	30-4-2012
		ING Global Opportunities Fund	20.759	860,6	31-12-2010
		ING Information Technology Fund	242.570	7.103,8	30-4-2012
		NN Mix Fonds	130.572	2.931,1	31-5-2012
		Onbekend	2.128.621	77.256,8	31-3-2012
		ING Investment Management Co. LLC	ING (L) Invest US (Enhanced Core Concentrated)	553	16,2
	ING (L) Invest US Growth		96.090	3.245,0	31-3-2012
	ING (L) Invest US Research Advantage		23.640	798,3	31-3-2012
	ING (L) Selected Strategies US Enhanced Core Large Cap		1.924	53,5	30-11-2011
	ING Balanced Portfolio		20.100	549,9	31-12-2011
	ING Global Advantage and Premium Opportunity Fund		1.510	41,3	31-12-2011
	ING Growth Opportunities Fund		35.670	975,9	31-12-2011
	ING Index Plus Large Cap Fund		4.665	127,6	31-12-2011
	ING Index Plus LargeCap Portfolio		7.805	213,5	31-12-2011
	ING Large Cap Growth Portfolio		537.350	15.736,7	30-4-2012
	ING Mid Cap Opportunities Fund		167.060	4.570,5	31-12-2011

Financiële instelling	Vermogensbeheerder	Beleggingsfonds	Aantal aandelen	Waarde (€ 1000)	Datum
		ING MidCap Opportunities Portfolio	264.324	7.231,5	31-12-2011
		ING Russell Large Cap Growth Index Portfolio	29.300	801,6	31-12-2011
		ING Russell Large Cap Index Portfolio	19.400	530,8	31-12-2011
		ING U.S. Stock Index Portfolio	122.626	3.591,2	30-4-2012
		Onbekend	2.478.931	89.656,2	31-3-2012
ING	Totaal		7.272.632	244.561,5	

Bron: Thomson One, "Shareholders", Thomson One (www.thomsonone.com), Bezocht in juli 2012; Bloomberg Database, "Equity Holdings", Bloomberg Database, Bezocht in juli 2012; Securities and Exchange Commission, "Form 13-F: Delta Lloyd N.V.", *Securities and Exchange Commission*, 24 April 2012, beschikbaar op www.sec.gov/Archives/edgar/data/1145935/000114593512000005/deltalloyd13fhr_20120331.txt

2.3.2 Pensioenfondsen

Tabel 5 Tabel 3 Tabel 1 geeft een overzicht van de Nederlandse pensioenfondsen die recentelijk rapporteerden dat zij aandelen van Netapp in bezit hebben. De data waarop de pensioenfondsen hun aandelenbezit rapporteerden zijn vermeld in de tabel.

Tabel 5 Investerings Nederlandse pensioenfondsen in Netapp

Pensioenfonds	Aantal aandelen (1000)	Waarde (€ 1000)	Datum	Bron
ABP	999,7*	28.000,0	31-12-2011	20
BpfBOUW	122,1*	4.221,1	31-3-2012	21
Pensioenfonds Medisch Specialisten	onbekend	onbekend	31-8-2011	22
Pensioenfonds van de Metalektro (PME)	onbekend	onbekend	1-7-2011	23
Pensioenfonds voor de Grafische Bedrijven (PGB)	28,5*	984,5	31-3-2012	24
Pensioenfonds voor Huisartsen	onbekend	onbekend	31-8-2011	25
Pensioenfonds Zorg & Welzijn	179,8*	5.037,0	31-12-2011	26
Shell Pensioenfonds	121,3	3.070,9	30-6-2012	27
Spoorwegpensioenfonds	onbekend	onbekend	31-3-2012	28

* aantal aandelen geschat op basis van de koers op de rapportagedatum (investors.netapp.com/stockquote.cfm)

Noten

- 1 Finmeccanica, "Profile", *Website Finmeccanica* (www.finmeccanica.it/Corporate/EN/Corporate/Il_Gruppo/Profilo/index.sdo), Bezocht in juli 2012.
- 2 Finmeccanica, "Profile", *Website Finmeccanica* (www.finmeccanica.it/Corporate/EN/Corporate/Il_Gruppo/Profilo/index.sdo), Bezocht in juli 2012.
- 3 Finmeccanica, "Defence and Security Electronics and Systems", *Finmeccanica*, November 2007.
- 4 Intracom Telecom, "Press release: Intracom Telecom Signs a €40 Million Contract with the Syrian Wireless Organization", *Intracom Telecom*, 13 mei 2008.
- 5 Maurizi, S., "Finmeccanica aiutava il tiranno", *L'Espresso* (espresso.repubblica.it/dettaglio/finmeccanica-aiutava-il-tiranno/2185707), 5 juli 2012.
- 6 Finmeccanica, "Press release: Agreement signed with the Libyan government to create a joint venture in the sector of electronics for defence and security", *Finmeccanica* (www.finmeccanica.it/EN/Common/files/Holding/Corporate/Sala_stampa/Comunicati_stampa/Anno_2007/ComFin_Libia_02_04_07_ING_elettronica.pdf), 2 april 2007.
- 7 Clark, N. en S. Castle, "EADS confirms it is selling military equipment to Libya", *New York Times* (www.nytimes.com/2007/08/03/world/europe/03iht-libya.5.6979085.html?_r=1), 3 augustus 2007; Wilsher, K., "Libya and France sign £200m arms deal", *The Guardian* (www.guardian.co.uk/world/2007/aug/03/france.libya), 3 augustus 2007.
- 8 Finmeccanica, "Press release: SELEX Sistemi Integrati signed an agreement with Libya, worth EUR 300 million, for Border Security and Control", *Finmeccanica* (www.finmeccanica.it/EN/Common/files/Holding/Corporate/Sala_stampa/Comunicati_stampa/Anno_2009/ComFin_SELEX_SI_Libia_ING.pdf), 7 oktober 2009.
- 9 Finmeccanica, "Press release: LIATEC opens its doors for business", *Finmeccanica* (www.finmeccanica.it/EN/Common/files/Holding/Corporate/Sala_stampa/Comunicati_stampa/Anno_2010/ComFin_LIATEC_28_04_10_ING.pdf), 28 april 2010.
- 10 MBDA, "MBDA - A World Leader - An Integrated European Company", *Website MBDA* (www.mbda-systems.com/about-mbda/mbda-at-a-glance/), Bezocht in juli 2012.
- 11 Ministère de la Défense - Direction générale de l'armement, "Le missile ASMPA", *Ministère de la Défense - Direction générale de l'armement* (www.defense.gouv.fr/dga/equipement/dissuasion/le-missile-asmpa), 15 juni 2011; Armed Forces International, "French Mirage in First-Time Missile Launch", *Armed Forces International* (www.armedforces-int.com/news/french-mirage-in-first-time-missile-launch.html), 30 november 2010; Airforce-technology.com, "Mirage 2000, France", *Website Airforce-technology.com* (www.airforce-technology.com/projects/mirage/), Bezocht in juli 2012.
- 12 ABP, "Beursgenoteerde beleggingen van ABP - Aandelen & Converteerbare obligaties", *ABP*, 31 december 2011.
- 13 BpfBOUW, "Aandelenportefeuille BpfBOUW per 31 maart 2012", *BpfBOUW*, 31 maart 2012.
- 14 Pensioenfonds Metaal & Techniek (PMT), "Aandelenbeleggingen", *Pensioenfonds Metaal & Techniek (PMT)*, 1 november 2010.
- 15 Pensioenfonds van de Metalektro (PME), "Aandelenbeleggingen", *Pensioenfonds van de Metalektro (PME)*, 1 juli 2011.
- 16 PGB, "Beursgenoteerde Aandelen Beleggingen van PGB", *Pensioenfonds voor de Grafische Bedrijven*, 31 maart 2012.
- 17 Spoorwegpensioenfonds, "Fondsenoverzicht Stichting Spoorwegpensioenfonds", *Spoorwegpensioenfonds*, 31 maart 2012.
- 18 Netapp, "Go further, faster with NetApp", *Website Netapp* (www.netapp.com/us/company/our-story/), Bezocht in juli 2012.
- 19 Elgin, B. en V. Silver, "NetApp Investigated by U.S. on Syria Surveillance System Sale", *Bloomberg* (www.bloomberg.com/news/2012-05-25/netapp-investigated-by-u-s-on-syria-surveillance-system-sale.html), 25 mei 2012.

- 20 ABP, "Beursgenoteerde beleggingen van ABP - Aandelen & Converteerbare obligaties", *ABP*, 31 december 2011.
- 21 BpfBOUW, "Aandelenportefeuille BpfBOUW per 31 maart 2012", *BpfBOUW*, 31 maart 2012.
- 22 Pensioenfonds Medisch Specialisten, "Voting Records", *Stichting Pensioenfonds Medisch Specialisten*, 30 september 2011.
- 23 Pensioenfonds van de Metalektro (PME), "Aandelenbeleggingen", *Pensioenfonds van de Metalektro (PME)*, 1 juli 2011.
- 24 PGB, "Beursgenoteerde Aandelen Beleggingen van PGB", *Pensioenfonds voor de Grafische Bedrijven*, 31 maart 2012.
- 25 Pensioenfonds voor Huisartsen, "Voting Records", *Pensioenfonds voor Huisartsen*, 30 september 2011.
- 26 Pensioenfonds Zorg & Welzijn, "(In)directe beleggingen in beursgenoteerde aandelen per 31 december 2011", Website Pensioenfonds Zorg & Welzijn (www.pfzw.nl/asp/transparantielijsten/aandelen.asp), Bezocht in juli 2012.
- 27 Thomson One, "Shareholders", Thomson One (www.thomsonone.com), Bezocht in juli 2012.
- 28 Spoorwegpensioenfonds, "Fondsenoverzicht Stichting Spoorwegpensioenfonds", *Spoorwegpensioenfonds*, 31 maart 2012.